

Wees een bruggenbouwer – een muzikale pelgrimstocht

Gregoriaans en viool

dinsdag 17.06.2025, 20.30 uur: Kerk “Zusters onder de Bogen” te Maastricht

Harald Kimmig, Violine (www.haraldkimmig.de)

Schola Maastricht (www.scholamaastricht.nl)

Gastdirigent: Marco Fühner (Domkantoor Aachen <https://dommusik-aachen.de/personen/>)

Toelichting

De mens is al sinds mensenheugenis een pelgrim: als de wereldreligies één ding gemeen hebben, is het dat mensen zich zoekend en vragend op weg begeven. Dit betekent dat gelovigen en zoekers geboren ‘bruggenbouwers’ zijn. Als we in een muzikale pelgrimstocht bruggen bouwen van Mesopotamië via Egypte, Jeruzalem, Rome, van Aken naar Maastricht en de luisteraars op dit pad meenemen, willen we het vreedzaam naast elkaar bestaan van religies in onze ruwe, onzekere tijden bevorderen, zoals gregoriaanse zang en viool elkaar vinden in unanimiteit en verborgen merstemmigheid.

Liturgische gezangen uit de 8e tot de 13e eeuw en hedendaagse improvisaties van de soloviool ontmoeten elkaar in een rijk contrast: op deze buitengewone avond creëren lange adem en een behendige strijkstok een klanktapijt in de kerk.

De reis begint met een blik op een ster die ooit in het oosten op kwam en tevens de weg wees naar de geboorte van Jezus (Communio Vidimus stellam). Het centrale motief van het joodse geloof is de uittocht van Israël uit Egypte: het Canticum Cantemus Domino bezingt de uittocht. Maar kan deze uittocht werkelijk worden gelezen als een demonstratie van de macht van de sterkere en dus van een bijna 'brutale' God? Daarentegen kondigt de viool een klaagzang aan van de verslagen Egyptenaren, die misschien nog nooit eerder is gezongen.

Voor joden, moslims en christenen staat de heilige stad Jeruzalem in het centrum van de religieuze geschiedenis: het feit dat de stad herhaaldelijk werd verwoest, toont aan dat grondbezit op zichzelf geen spirituele grootheid is. De spirituele dimensie van deze stad kan alle religies er keer op keer aan herinneren dat zij de basis is van duurzame vrede (Communio Ierusalem, quae aedificatur ut civitas). Afwisselend met dit gregoriaans improviseert de violist ter nagedachtenis aan alle zogenaamde ‘heilige’ oorlogen die rond deze stad werden uitgevochten: Bellum et sanctuarium.

Vanuit het stralende Jeruzalem (Graduale Omnes de Saba venient) maken we een pelgrimstocht naar Rome, de stad die eraan herinnert dat de apostel Petrus, de eerste bruggenbouwer, de macht van de sleutels kreeg (Antiphon Quodcumque ligaveris en Responsorium Simon Petre). Karel de Grote, misschien wel de belangrijkste heerser van de Middeleeuwen, plaatst zichzelf geheel in de traditie van de Roomse Kerk. Zijn Paltskapel in Aken is een Mariakerk. We komen in de zogenaamde Euregio (het drielandenpunt tussen Nederland, België en Duitsland), waar de Schola Maastricht vandaan komt. Daartoe klinkt een responsorie, ontleend aan het 13e-eeuwse Karel de Grote-officie uit de zogenaamde Ars Nova binnen de wereld van de eenstemmige koorzang. De omvang (bereik) van de gezangen bereikt een decime. Daarnaast beweegt de viool zich in haar improvisaties ook door steeds grotere toonruimtes.

De bestemming van onze reis is Maastricht, de woonplaats van de schola. Het wordt gekenmerkt door vier stadsdevoties, die we deze avond zullen presenteren: het Heilig Kruis (kerk in Wyck), sint Servaas, sint Lambertus en Maria (Basiliek Sterre der Zee). Servatius (+384) was de eerste bisschop van de Civitas Tungrorum. De legende ziet hem als de sleuteldrager die de sleutel uit handen van Petrus zelf in Rome ontving. Lambertus werd in 705 vermoord (daarom klinkt hier de vioolimprovisatie *Caedes et occisio*) en vond zijn eerste biograaf in de beroemde bisschop Stefanus van Luik (901-920), tevens componist van het liturgisch officie.

Tot op de dag van vandaag is er in Aken en Maastricht elke zeven jaar een heiligdomsvaart: een pelgrimstocht naar de heiligdommen en relieken: Maastricht 2025 - Aken 2028. Eenmaal aangekomen bij de Onze-Lieve-Vrouwebasiliek in Maastricht sluiten we af met de Mariahymne *Ave maris stella*.

Bernhard Pfeiffer

Vertaling Ed Smeets

Programma

I Mesopotamië als bakermat van de wereldgodsdiensten

Schola	Vidimus stellam
Viool	<i>Oriens</i> („Oosterse markt“)

II Israël verlaat Egypte

Schola	Cantemus Domino
Viool	<i>Lamento</i> (Klaagzang van de verslagen Egyptenaren)

III De heilige stad Jeruzalem

Schola	Ierusalem, quae aedificatur ut civitas
Viool	<i>Bellum et sanctuarium</i> (“oorlog en heiligdom”)
Schola	Omnes de Saba venient

IV Rome

Schola	Quodcumque ligaveris
Viool	<i>Interludium</i>
Schola	Simon Petre

V Karel de Grote en Aken

Viool	<i>Interludium</i>
Schola	Francorum gemma
Schola	Urbs Aquensis
Viool	<i>Interludium</i>

VI De vier Stadsdevoties van Maastricht

Servatius

Schola	Vir pretiosus
Schola	Hymnum solemni
Solist	Oratio: Deus, qui populo

Heilig Kruis

Schola+Viool:	Crux fidelis
---------------	--------------

Lambertus

Schola	O Lamberte
Solist	De vita Sancti Lamberti
Viool	Caedes et occisio: De moord op Lambertus

Maria

Schola	Ave maris stella
--------	------------------

Teksten en vertalingen

Communio Vidimus stellam eius in Oriente, et venimus cum muneribus_adorare Dominum.	(Mat. 2, 2) Wij hebben zijn ster in het Oosten gezien en zijn met geschenken gekomen om de Heer onze hulde te brengen.
Canticum Cantemus Domino: gloriose enim honorificatus est. Equum et ascensorem proiecit in mare. Adiutor et protector factus est mihi in salutem. V. : Hic Deus meus, et honorabo eum : Deus patris mei, et exaltabo eum. V. : Dominus conterens bella : Dominus nomen est illi.	(Ex 15, 1.2) Laten we zingen voor de Heer, Want roemvol is Hij verheerlijkt; Paard en ruiter wierp hij in zee. Hij werd mij een helper en beschermer ten heil. Deze is mijn God, Hem zal ik verheerlijken; de God van mijn vader, Hem zal ik prijzen. De Heer maakt een eind aan de strijd; zijn Naam is: de Heer.
Communio Ierusalem, quae aedificatur ut civitas, cuius participatio eius in idipsum: illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini, ad confitendum nomini tuo, Domine.	(Ps. 121, 3.4) Jeruzalem, gebouwd als stad, tot één geheel aaneengesloten. Daarheen trekken de stammen op, de stammen van Gods volk om eer te brengen aan uw Naam, Heer.

Graduale Omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, et laudem Domino annuntiantes. V.: Surge, et illuminare Jerusalem: quia gloria Domini super te orta est.	Graduale (Jes 60, 6b) Alle bewoners van Sjeba trekken naar u toe; ze voeren goud en wierook aan en verkondigen luid de roem van de Heer. Sta op, laat het licht u beschijnen, Jeruzalem, want de glorie van de Heer is boven u verschenen.
Antiphona Quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in caelis, et quodcumque solveris super terram erit solutum et in caelis, dicit Dominus Simoni Petro.	(Math. 16, 19; Joh. 21, 25) Wat gij op aarde zult binden, zal gebonden zijn in de hemelen, en wat gij op aarde zult ontbinden, zal ontbonden zijn in de hemelen, zegt de Heer tot Simon Petrus.
Responsorium Simon Petre, antequam de navi vocarem te novi te, et super plebem meam principem te constitui, et claves regni caelorum tradidi tibi. V. Quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in caelis ...	Responsorium (Mat. 16, 19) Simon Petrus, voordat ik u vanuit het schip tot mij riep, kende ik u reeds, en ik heb u aangesteld tot leider over mijn volk, * en de sleutels van het rijk der hemelen heb ik aan u overgeleverd. V. Wat gij op aarde zult binden zal ook gebonden zijn in de hemelen, en wat gij op aarde zult binden zal ook gebonden zijn in de hemelen. * En de sleutels ...
Responsorium Francorum gemma Karolus, puer gerens cor senile, sortis humanae sciolus, nihil gessit puerile: * mundum sprexit, opes cavit, sequens Christi quem amavit. V. Divinae legis amplectens iustiam litavit se Deo placentem hostiam. * mundum	Karel, de edelsteen der Franken, als kind reeds het hart dragend van een wijs man, zich bewust zijnde van het menselijk lot, deed niets aan kinderen eigen, de wereld verachtend in de navolging van Christus die hij liefheeft. V.: De rechtvaardigheid van de Goddelijke wet omarmend heeft hij zich aan God verbonden als een behaaglijk offer. * de wereld verachtend
Sequenz Urbs Aquensis, urbs regalis, regni sedes principalis, prima regum curia. Regi Regum pange laudes, que de magni regis gaudes Karoli presentia.	Aken Arnoldus-Graduale (ca. 1270) Stad Aken, koningsstad, zetel van het keizerrijk, allerhoogst koningshof, zingt lof toe aan de koning der koningen,

Iste cetus psallat laetus, psallat chorus hic sonorus vocali concordia. At dum manus operatur bonum quod cor meditatur, dulcis est psalmodia. Hac in die, die festa Magni regis, magna gesta recolat ecclesia. Reges terre et omnes populi omnes simul plaudant et singuli celebri laetitia. Hic est christi miles fortis, hic invicte dux cohortis ducum sternit milia. Terram purgit lolio, atque metit gladio ex messe zizania Hic est magnus imperator, boni fructus bonus sator et prudens agricola. Infideles hic convertit, phana deos hic evertit et confringit ydola. Hic superbos domat reges, hic regnare sacras leges facit cum iustitia. Quam tuetur eo fine ut et iustus, sed nec sine sit misericordia. Oleo laetitiae unctus dono gratiae ceteris pre regibus. Cum corona gloriae, majestatis regiae insignitur fascibus.	gij die u verheugt vanwege de tegenwoordigheid van Karel, de grote koning. Blijde zinge deze schare, zinge klankvol hier dit koor in harmonie van stemmen. En terwijl de hand het goede doet dat het hart overdenkt, is het gezang zoet. Op deze dag, deze feestdag moge de kerk zich bezinnen op de grote daden van de grote koning. Mogen de koningen der aarde en alle volkeren allen tezamen en elk voor zich in de handen klappen bij deze blijde viering. Hij is Christus' dappere strijder, hij, als aanvoerder van een onoverwinnelijk leger, werpt duizenden aanvoerders ter aarde. Hij zuivert de aarde van dolik en maait met zijn zwaard het onkruid weg uit de oogst. Hij is de grote heerser, de goede zaaier van de goede vrucht en de verstandige akkerman. Hij bekeert de ongelovigen, hij vernietigt de tempels van de afgoden en breekt hun beelden in stukken. Hij bedwingt de trotse heersers, hij laat de heilige wetten heersen met rechtvaardigheid, welke hij zo beoefent, dat hij niet enkel rechtvaardig maar ook vol erbarmen is. Met de olie der blijdschap zalft hij, een gave van de genade, en hierin overtreft hij alle andere koningen. Niet slechts met de gloriekroon, ook met de erekenen van de koninklijke majesteit
---	--

O rex mundi triumphator, Jhesu Christi conregnator, sis pro nobis exorator, sancte pater Karole. Emundati a peccatis ut in regno claritatis nos plebs tua cum beatis caeli simus incole. Stella maris, o Maria, mundi salus, vitae via, vacillantem rege gressus, et ad Regem des accessus in perenni gloria. Christe, splendor Dei patris incommune filii matris, per hunc sanctum, cuius festa celebramus, nobis praesta sempiterna gaudia. Amen.	wordt hij onderscheiden. O zegerijke wereldvorst, die met Jezus Christus medeheerst, zij voor ons een voorspraak, heilige vader Karolus, opdat, gereinigd van zonden, in het stralende hemelrijk, wij, uw volk, samen met de gelukzaligen bewoners van de hemel zullen zijn. O Maria, Sterre der Zee, heil van de wereld, weg van het leven, geleid onze wankele schreden en laat ons toetreden op de Koning in de eeuwige heerlijkheid Christus, glans van God de Vader, ongerepte zoon van de Moeder, schenk ons door deze heilige, wiens feest wij vieren, de eeuwige vreugde. Amen.
Responsorium Vir pretiosus et Deo dignus Servatius, Tungrensis ecclesiae pontifex, * Merito praecipuis cunctorum laudibus fidelium honoratur. Alleluia. V. Nam quia ipse a Domino et a sanctis Angelis ejus in omnibus honoratus esse cognoscitur. * Merito.	13./14^e eeuw Akens handschrift <i>(de tekst van dit responsorium komt letterlijk voor in de preek van bisschop Radboud, begin 10e eeuw)</i> De kostbare en godwaardige man Servatius, bisschop van de Tongerse kerk, * wordt terecht geëerd met de bijzondere lofprijzingen van alle gelovigen. Alleluia. V. Want omdat bekend is dat hij door God en door Zijn heilige engelen in alles geëerd is, * wordt [hij] terecht....
Hymnus Hymnum solemnem voce personemus Ut Servatium praesulem laudemus, Quem de carnali progenie Christi, natum gaudemus. Ab Armenia Christus hunc direxit, Tungris orantem Angelus erexit. Et ab altari virgam pastorem illi porrexit. Hoc miraculo praesul consecratur, Clavis a Petro Romae sibi datur, Et inter Hunnos signorum gratia	18^e-eeuws handschrift uit het kapittelarchief van Sint-Servaas Laat ons met plechtige stem een hymne aanheffen ter ere van bisschop Servatius, geboren, tot onze vreugde, uit de aardse familie van Christus. Vanuit Armenië stuurde Christus hem hierheen, naar Tongeren droeg een engel hem terwijl hij in gebed was, en gaf hem van het altaar de bisschopsstaf. Dank zij dit wonder werd hij bisschop gewijd, een sleutel werd hem door Petrus in Rome gegeven, en temidden van de Hunnen

magnificatur. Hic obumbratur solis in ardore Alis aquilæ depressus sopore, Et illustratur, ligatus ab Hunnis, cœli splendore. Die qua mundi vitam exalavit, Cœlitus missa purpura volavit Super beati corpus antistitis, atque velavit. Laudemus ergo cum jucunditate, Virum præclarum mira sanctitate, Ut cum eodem perenni fruamur solemnitate. Præstet hoc nobis Deitas beata, Patris ac Nati pariterque Sancti Spiritus cujus reboat in omni gloria mundo. Amen.	werd hij bij de gratie van wonderen verheerlijkt. Hij werd beschaduwd in de hitte van de zon, door de vleugels van een adelaar, toen hij in diepe slaap gevallen was, en hij werd, in boeien geslagen door de Hunnen, door hemelse glans verlicht. Op de dag dat hij zijn leven op aarde beëindigde kwam er een purperen doek, gezonden uit de hemel, neergedaald op het lichaam van de heilige bisschop, en bedekte het. Laat ons dus met vreugde loven een voortreffelijk man van buitengewone heiligheid, opdat wij ons met hem mogen verblijden in de eeuwige liturgie. Moge de heilige God ons dit schenken, de Vader en de Zoon en de Heilige Geest, wier eer over heel de wereld klinkt. Amen.
---	--

Hymnus Crux fidelis, inter omnes arbor una nobilis : Nulla talem silva profert, fronde, flore, germine. * * Dulce lignum, dulci clavo, dulce pondus sustinens. De parentis protoplasti Fraude factor condolens, quando pomi noxialis morsu in mortem corrui, ipse lignum tunc notavit, damna ligni ut solveret. * Dulce Hoc opus nostrae salutis ordo depoposcerat, multiformis proditoris ars ut artem falleret, et medelam ferret inde hostis unde laeserat. * Crux	<i>Venantius Fortunatus (6. Jh.)</i> Edelste van alle bomen, zalig Kruis van ons geloof, uit welk woud zijt gij genomen, zo met takken, bloemen, loof? * Lieflijk Hout, welk een volkomen lieve last hangt in uw loof. Ziende hoe het menselijk leven, dat Hij schoon geschapen had, aan de dood was prijsgegeven om de vrucht die Adam at, heeft God weer een boom verheven, gaf Zijn allerliefste schat. * Lieflijk Hout ... Om het heil ons te bereiden, heeft Hij het heilig recht voldaan, heeft hem die ons kwam misleiden met zijn list beschaamd doen staan, bood ons om ons te bevrijden deze vrucht der liefde aan. * Edelste ...
---	---

Antiphona O Lamberte pater, nos nostraque protege semper, nos ex more boni refove curando patroni.	O vader Lambertus, bescherm ons altijd en ook het onze, en sta ons als vanouds bij met de zorg van een goede patroonheilige.
--	---

Lectio Gloriosus vir Landibertus pontifex, oppido Traiectense oriundus fuit et alitus ex parentibus locupletis secundum dignitatem seculi, inter presidis venerandis et longa prosapia christianis. Ipsi vero erat in pueritia formosus et nobilis, electus in gente et in progeniem suam, crescebat benignus. Inter famulos et cognatus suus vultum fulgentem, in omne affectu pollebat eminentem aetatem. Cum vidisset pater eius tanta filii industria et a cunctis dilectum, exultabat et gracias agebat Deo; laetabat in gaudio, pro eo quod decoratum videbat prolem. A prima fere aetate tradedit eum ad viros sapientes et sthóricos sacris litteris edocendum ; ille vero cum magno studio officio usu assiduo adhesit et velociter ipsum consummavit. Cum autem inbutus fuisset a prudentissimis viris, reversus est ad domum patris sui; pueritiae annis excedens, aevum adulescentiam cum industria gerebat. Spiritus sapientiae et humilitatis gracia resplendebat in eum, augebat quotidie in bonis operibus.	<i>Gezongen lezing Hl. Lambertus</i> De roemruchte bisschop Lambertus was afkomstig uit de vesting Maastricht. Hij was een zoon van ouders die naar de waarde van het wereldse rijk waren, eerbare voorouders en een oude christelijke afkomst. In zijn jeugd was hij knap en edel, uitverkoren door zijn familie en afkomst, hij groeide op met plezier. Te midden van zijn dienaren en familieleden had hij een stralend gezicht en zijn hele verlangen was gericht op een uitmuntend leven. Toen zijn vader de ijver van zijn zoon zag en besepte dat hij door iedereen geliefd was, verheugde hij zich en prees God. Hij was tevreden met wat hij zag dat zijn zoon droeg. Vanaf zijn kindertijd vertrouwde hij zijn zoon toe aan wijze mannen, die hem moesten onderwijzen in de heilige geschriften. Maar hij wijdde zich met grote ijver en doorzettingsvermogen aan zijn studies en voltooide ze snel. Nadat hij door de zeer wijze mannen was onderwezen, keerde hij terug naar het huis van zijn vader. Na een schitterende jeugd bracht hij zijn jeugd ijverig door. De geest van wijsheid en de genade van nederigheid straalden in hem, en hij nam dagelijks toe in goede werken.
---	--

Hymnus Ave, maris stella, Dei mater alma atque semper virgo, felix caeli porta. Sumens illud „Ave“ Gabrielis ore, funda nos in pace, mutans Evae nomen. Solve vincla reis, profer lumen caecis,	Gegroet, gij ster der zeeën En milde Moeder Gods Toch altijd maagd gebleven Zalige hemelpoort. Dit Ave accepterend Dat Gabriël u bracht Verwortel ons in vrede En wijzig Eva's faam. Maak zondaars los uit boeien Breng aan de blinden licht
---	---

mala nostra pelle, bona cuncta posce. Monstra te esse matrem, sumat per te precem qui pro nobis natus tulit esse tuus. Virgo singularis, inter omnes mitis, nos culpis solutos mites fac et castos. Vitam praesta puram, iter para tutum, ut videntes Jesum semper collaetemur. Sit laus Deo Patri, summo Christo decus, Spiritui Sancto honor, tribus unus. Amen.	Wil bij ons kwaad verdrijven Vraag van ons alle goeds. Betoon u als een moeder Bied ons gebed uw Zoon Hij werd voor ons geboren Gedragen in uw schoot. Bijzonderste der maagden Zachtmoedigste van al Bevrijd ons van de schulden En maak ons mild en rein. Geef ons een zuiver leven Wijs veilig ons de weg Die ons brengt tot bij Jezus En 't eeuwige geluk. Geloofd zij God de Vader Aan Christus alle lof En aan de Geest, zo heilig, Eén eer voor alle drie. Amen.
---	--